

УДК 304.4
ББК 66.01.3

Шиманський О.О.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Агротехнічний коледж
Уманського державного аграрного університету,
Міністерство освіти і науки України,
20300, м. Умань, Черкаська обл.,
вул. Жовтнева, 21,
тел./факс: 0474452358, 58039,
e-mail: ak prum@it-tim.net., www.uatk.org.ua

Анотація. Розглянуто теоретичні та методологічні основи соціальної регіональної політики, її формування та реалізація в регіоні.

Шиманський О.О. Теоретико-методологічні основи регіональної соціальної політики

Ключові слова: соціальна політика, соціальна економіка, регіональна соціальна політика, територіальна суспільна система.

Annotation. The article covers theoretical and methodological basis of the regional social policy, its formation and practical implementation in a region.

Key words: social policy, social economy, regional social policy, community area system.

Вступ. Інтерес економічної думки до проблем соціальної політики й регіональних особливостей її формування та реалізації визначається еволюцією *системи наукових знань* про суспільство, про закономірності його організації й розвитку. Фактором, що провокує цей інтерес, є, з одного боку, глобалізація економіки, яка детермінує доступ населення до суспільних благ. З іншого, – ріст регіоналізації суспільного життя, що веде до фрагментації проблем територіального управління, пошуку інструментів регіональної соціальної політики (РСП), які давали б змогу оперативно вирішувати ці проблеми. Система наукових знань про соціальну політику формується на стику різних суспільних дисциплін, зокрема, у політології, економіці, соціології та ін. Так, в економіці її витoki пов'язані з розробкою наукових систем Дж.Мілля, К.Маркса, К.Менгера, А.Маршалла, Дж.Кейнса, П.Самуельсона. З появою соціальних доктрин Е.Дюргейма, М.Вебера, В.Парето, з формуванням наукових основ економічного аналізу політики (В.Вільямс, А.Мельтсер, Н.Рікман, Т.Сааті, В.Дунн, Дж.Мангейм, Р.Рич, Д.Веймер, Е.Вайнінг, К.Вайс) зростає увага до вивчення проблем соціальної політики. В Україні інтерес економічної наукової думки до проблем аналізу соціальної політики висвітлено в працях провідних учених, у яких піднімаються питання в т. ч. соціальної тематики (Д.Богиня, В.Геєць, О.Грішнова, Б.Данилишин, О.Кілієвич, І.Кравченко, О.Кучеренко, Е.Лібанова, М.Логунова, І.Лукінов, О.Макарова, В.Онікієнко, С.Пирожков, А.Пойченко, В.Романов, Ю.Саєнко, В.Тертичка, М.Чумаченко, А.Чухно, В.Шахов). Теоретико-методологічні й прикладні дослідження соціальної політики охоплюють широкий спектр питань. Провідною ланкою їх організації є інформація про ідеологію добробуту соціальної держави. Адже залежно від трактування суті добробуту (як тягаря, соціальної згуртованості, принципу розподілу, капіталовкладень, мережі безпеки, системи заохочення до праці, права) різняться підходи до визначення структури, типологічних форм, механізмів реалізації цієї політики.

Постановка завдання. Нині дослідження проблем добробуту населення – це, перш за все, міждисциплінарний дискурс щодо розвитку самої концепції соціальності, “включеності” людини, її економічних і позаекономічних інтересів у сферу суспільного

життя. Через цілеспрямовану діяльність і комунікацію особа формує матеріальні, інформаційні, енергетичні канали соціальних взаємозв'язків, утворює стійкі комбінації соціально-економічних відносин, дбає про організацію середовища, у якому живе й працює. Значне місце в дослідженнях соціальної політики займає вивчення закономірностей і регіональних особливостей втілення в життя концепції захисту людських прав, удосконалення територіальної організації та інституційне оформлення механізмів реалізації населенню державних соціальних гарантій у сфері функціонування ринку праці, продуктивної зайнятості, підтримки на прийнятному рівні доходу, розвитку демократії. Вирішення вказаних проблемних питань – важлива передумова утвердження в суспільстві принципу соціальної відповідальності особи, колективу, держави перед сім'єю, громадою, суспільством.

Результати. У соціальній економіці питання формування та реалізації соціальної політики тісно пов'язані з розвитком методології аналізу й оцінки її ефективності. В Україні увага до цих проблем посилилася з реалізацією стратегій подолання бідності, формування середнього класу, з поширенням на місцях ініціатив щодо розробки програмних документів з адаптації положень декларації “Цілі ООН в галузі розвитку на порозі тисячоліття” (Всесвітній саміт лідерів держав, жовтень 2000 р.). Проте на регіональному рівні низка питань теоретичного та методичного характеру вимагає поглиблення досліджень. Мова йде, перш за все, про потребу уніфікації підходів до трактування РСР, створення належного методичного забезпечення аналізу та прогнозу проблемних ситуацій соціальної сфери в умовах різних територіальних суспільних систем (ТСС) тощо.

Нині кожний регіон України має можливість розробляти власну стратегію й тактику соціальних реформ. Водночас ця діяльність повинна відбуватися в рамках єдиного правового поля країни, підпорядковуватися загальнодержавним інтересам. Ефективність РСР залежить від гармонізації інтересів її суб'єктів. Ними не слід нехтувати ні в просторі, ні в часі. Проблеми соціальної політики торкаються предметної сфери досліджень різних дисциплін (філософії, політології, економіки, соціології, демографії, географії та ін.), що розглянемо більш детально.

Так, у філософії та політології акумулюються фундаментальні знання про соціальну політику, загальна методологія її аналізу з позиції законів і закономірностей здобуття, утримання та використання влади, актуалізації цих процесів у контексті функціонування й розвитку соціальної сфери, вияву статусних відносин суб'єктів політики. У соціології конкретизуються теоретичні й прикладні засади дослідження інститутів соціальної політики, їх місії, ролі, функцій щодо впорядкування чи зміни соціальної структури суспільства, мотивів поведінки окремих суб'єктів політики під дією соціальних чинників. В економіці концентрується теоретико-методологічне й методичне забезпечення аналізу та прогнозу соціальної політики як специфічного виду соціально-економічної діяльності. Формується інструментарій її дослідження з позиції економічної оцінки реалізації відносин залежності та влади, дії соціальних факторів стану й динаміки суспільного життя (стабілізаційна чи структурна політика), стимулювання або блокування серед них саме тих, котрі особливо впливають на діяльність суб'єктів ринкових відносин на шляху забезпечення добробуту населення (перш за все, через механізми регулювання відносин зайнятості, розподілу доходів, власності).

З розвитком теорії інституціоналізму в економіці предмет вивчення соціальної політики стає більш чітким. Економічна наука детально відстежує закони й закономірності становлення, функціонування й трансформації суспільних відносин (зокрема, відносин власності), форми вияву індивідуальної господарської поведінки людини-власника та найманця, її ролі в становленні нових моделей соціальної політики (теорія неонституціоналізму). Відповідно постає питання методичного забезпечення соціально-еко-

номічної оцінки потенціалу інститутів соціальної політики, діагностики їх здатності до суспільно значущої дії (становлення інституту соціального партнерства), способів залучення нових інститутів у партнерські відносини з державою (соціального діалогу), моніторингу умов соціального розвитку суспільства (забезпечення соціального клімату).

Для правової типологічної форми людських взаємодій окреслюється поле регіональних досліджень у сфері законодавства, яке б збалансовувало інтереси соціальної держави й окремих суб'єктів соціальної політики. У першу чергу через визначення правових взаємостосунків і доповнення соціально-економічної бази в межах тих чи інших суспільних систем правовим компонентом. У цьому випадку такі системи є спільнотами, яким властива правничо-політична організація. У них “народний добробут, – пише Р.Бартон, – забезпечується “невидимою рукою” ринку юрисдикцій” [1]. Такі юрисдикції⁵ нині перебувають у полоні як глобалізаційних тенденцій економіки, так і розвитку економіки місцевої. Відповідно до кількості кумулятивних чинників

Шиманський О.О. Теоретико-методологічні основи регіональної соціальної політики

перелічені спільноти, указує М.Шаповал, можуть бути простими та складними (сільська громада, церква, верства, клас) [4, с.534]. У регіональному (адміністративно-територіальному) вітчизняному менеджменті їх ідентифікують з територіальною громадою. У плані духовної взаємодії, котра є основою соціуму, інтерес регіональної економіки пов'язаний з економічною оцінкою впливу етнонаціональних, етичних, психоінформаційних факторів на соціальний розвиток, на формування так званих соціетальних моделей РСП. Даний зріз дослідження проблем соціального розвитку є одним з найменш вивчених, адже мова йде про соціум як особливий інститут, що справляє істотний вплив на соціальні процеси суспільства поряд з іншими інститутами (рід, влада, власність⁶) [3, с.317]. У філософії соціум – це найвища конструктивна форма діяльного спілкування людей. Соціум – це “предметне буття людини, її існування в предметному середовищі, культурі... це діяльне спілкування людей” [2, с.96].

Соціум, як найбільш досконала форма вияву людської взаємодії, може бути предметом вивчення різних суспільних наук. У психології напрями розвитку його досліджень торкатимуться тих граней, котрі асоціюються із “усталеним комплексом норм поведінки та відповідних груп людей, які втілюють їх у своїй діяльності” [3, с.317]; в економіці – стосуватимуться соціально-економічних відносин, що виникають на ґрунті гармонізації факторів діяльнісних взаємодій суб'єктів ринку (як реальних, так і потенційних); у культурології – виходитимуть з потреб розбудови складових етико-духовного світу діяльнісного спілкування людей, специфічного інформаційного вияву людських взаємодій. До речі, саме культура висуває найвищі вимоги до критеріїв оцінки *соціуму* (родового чи сімейно-спорідненого, соціально-класового, національно-етнічного, геопросторового чи територіального, поселенського, суспільного). Їй властива роль аксіологічного нормативу, котрий детермінує розвиток усіх інших форм, типів, видів, рівнів соціумів. В економіці цей аспект досліджень пов'язаний з розвитком теорії й практики міжкультурного менеджменту (культура праці, культура відпочинку, політична культура). Культура виступає особливим фактором розвитку соціуму. Більше того, вона є атрибутом (критерієм) кваліметричної оцінки найвищої форми його організації (трипільська чи антична культура, скіфська культура тощо).

Взаємодії, що виділені за ознакою найближчого роду (родової ознаки) і претендують на часткові вияви форм соціуму (родового та сімейно-спорідненого, соціально-

⁵ Юрисдикція – від лат. jurisdiction, від - jus (juris) право й dico – проголошую – повноваження давати правову оцінку фактам, розв'язувати правові питання.

⁶ Традиційна соціологія вирізняє три головні **соціальні інститути**, які справляють істотний вплив на соціальні процеси в суспільстві: **рід, влада і власність** (див.: Войтович С. О. Соціальні інститути суспільства: рід, влада, власність. – К., 1998. – С. 79).

класового, національно-етнічного, поселенського, суспільного), реалізуються на загальних *принципах організації* систем. Це системні взаємодії, територіальні форми вияву яких детермінуються впливом конкретних системоформуючих факторів. Перелік факторів тим ширший, чим вищий клас об'єднання. Дослідження цих факторів є передумовою визначення середовища формування та реалізації соціальної політики. Чим детальніша оцінка факторів середовища, в якому перебуває суб'єкт суспільних відносин, тим вищі шанси забезпечення ефективності цієї політики. Через ефективну реалізацію рішень, прийомів роботи на нижчих рівнях ієрархічної моделі концепції соціальності до гармонійного розвитку соціуму в цілому – таким є алгоритм вирішення завдань соціальної економіки й політики. Він актуальний й у сфері регіональної економіки.

Висновки. Українська держава визначила курс на соціально орієнтований вектор функціонування ринкової економіки й обрала демократичний шлях суспільних перетворень, узяла на себе зобов'язання гарантувати умови для росту добробуту громадян і всебічного їх розвитку. Однак реалізувати це завдання можна за умови концептуально обгрунтованої ефективної соціальної політики держави. Складовою такої політики повинна бути РСРП. Підвищення ефективності РСРП значною мірою зумовлюється впливом зовнішніх факторів розвитку суспільства, пов'язаних з доктриною глобалізації. Це означає, що просування України та її регіонів до відкритої економіки об'єктивно супроводжується *прискоренням вертикальної соціальної мобільності населення*. Цей процес слід контролювати й регулювати, адже мова йде про перехід від вузько-трактованого соціального захисту населення до політики рівних можливостей, до формування умов рівного старту для всіх громадян. Вітчизняні регіони ж суттєво різняться між собою, як суб'єкти збалансованого (так званого стійкого) розвитку вони зобов'язані переглянути стратегії розвитку, здійснити перехід від економіки використання ресурсів до економіки їх системного відтворення. Саме тому не можна надмірно апелювати до ринкових механізмів вирішення соціальних проблем.

Ефективність РСРП є ключовою вимогою розбудови соціальної держави, що обрала *інноваційний шлях розвитку*. У сучасних умовах досягнення цієї ефективності розглядається крізь призму участі української економіки в так званих регіональних ринках, через рух до нової *регіональної парадигми спільного ринку*.

1. Burton R. T. The Metropolitan state. A prescription for the urban crisis and the preservation of polycentrism in metropolitan society. In Subcommittee on Urban Affairs of the Joint Economic Committee / R. T. Burton. – Washington, DC : The Urban Institute, 1970.
2. Андрущенко А. П. Сучасна соціальна філософія : курс лекцій / А. П. Андрущенко, М. І. Михальченко. – К. : Генеза, 1996. – С. 95–97.
3. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика : глибинні регулятиви психополітичного повсякдення : монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. – К. : Либідь, 2001. – 334 с.
4. Філософія політики : короткий енцикл. словник / [авт.-упоряд. В. П. Андрущенко та ін.]. – К. : Знання України, 2002. – 670 с.

Рецензенти:

Музиченко А.С. – доктор економічних наук, професор, зав. кафедри економіки підприємства, фінансів та туризму УДПУ ім. П.Тичини;

Непочатенко О.О. – доктор економічних наук, професор, Уманський державний аграрний університет.